

CUDA

NATURY, TECHNIKI
I ARCHITEKTURY
ZIEMI SŁUPSKIEJ

PROGRAM REGIONALNY
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

Pomorskie w Unii
Obszary Wzrostu i Innowacji
MAKROREGION POMORSKI
www.pomorskie.wunii.pl

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

CUDA NATURY, TECHNIKI I ARCHITEKTURY ZIEMI SŁUPSKIEJ

HOSPES SALVE – GOŚCIU WITAJ

Mianem cudu nazywa się wszelkie niewytłumaczalne zjawiska, a określenie cudowno to piękny. Podczas turystycznych wędrówek zawsze poszukujemy cudownych osobliwości natury, techniki i architektury. Cuda pięknem zwane zachwycają nas i często wracamy do nich pamięcią. Powiat słupski, największy w województwie pomorskim - jest obszarem o rzadko spotykanych walorach przyrodniczych, kulturowych i historycznych. Na powierzchni 2304 km² zasobnej w lasy, jeziora, rzeki oraz bogatej w dokonania ludzkie znaleźć można cudeńka, które zafascynują. Region zyskuje na atrakcyjności ze względu na 50-km dostęp do morza z szerokimi, piaszczystymi plażami, brzegami klifowymi, ruchomymi wydhami, małutkimi portami i jeziorami przymorskimi. To bogactwo sprzyja rozwojowi wypoczynku, rekreacji i lecznictwa uzdrowiskowego. Rzeki Wieprza, Słupia i Łupawa z dopływami oraz ok. 80 jezior są doskonałym miejscem dla kajakarzy, wędkarzy i amatorów różnych sportów wodnych. Ciekawym elementem regionu jest architektura wiejska z ryglowymi zabudowaniami gospodarczymi i drewnianymi kościołkami usytuowanymi na wzniesieniu w centrum wsi. Domy wypoczynkowe w miejscowościach nadmorskich w Ustce, Rowach, Poddąbju, Dębinie, Smoldzińskim Lesie umożliwiają turystom pobyt w ciągu całego roku, a na pozostałym obszarze turyści mogą korzystać z gościnności wiejskich gospodarstw agroturystycznych i sylwaturystycznych.

Osobliwe miejsca Ziemi Słupskiej:

1. USTKA SPRZYJA TURYSTYCE - tu wypocząć każdy może
2. OKOLICE USTKI - wizyty nad morzem ciągną dalszy
3. KRAINA W KRATĘ - POZOSTAŁOŚCI Z PRZESZŁOŚCI - kiedy już słońcem, piaskiem i morzem się nacieszymy, to o zwiedzanie Krainy w Kratę prosimy

4. SŁOWIŃSKI PARK NARODOWY OSOBLIWY OKAZ PRZYRODY - jak już na wydmy wędziemy to cud przyrody wzrokiem ogarniemy
5. PARK KRAJOBRAZOWY „DOLINA SŁUPI” MIEJSCE NA WĘDROWANIE I CZASU MIŁE SPĘDZANIE - niezwykle miejsce dla piechurów, rowerzystów, kajakarzy, wędkarzy i grzybiarzy
6. NAJSTARSZE ELEKTROWNIE WODNE W EUROPIE, MARKOWE STARUSZKI - przez ponad sto lat pracują, energię wytwarzają i podziw wśród zwiedzających wzbudzają
7. DOLINA CHARLOTTY TO RELAKS NA KŁOPOTY - bajki, zwierzęta, wędkowanie i niesamowite spotkania z legendami światowej sceny bluesowej i gigantami rocka
8. WARCINO Z PAŁACEM - HISTORIA NIEBWAŁA - miejsce, gdzie Otto von Bismarck - „żelazny kanclerz” - przez 27 lat żył i pracował, lecz za swoją działalność dobrych opinii wśród Polaków nie odnotował
9. WYPOCZYNEK NA WSI TO LEK NA ZDROWIE - po spotkaniu z agroturystyką każdy tak powie
10. AKTYWNI NA SZLAKACH TURYSTYCZNYCH

STAROSTWO POWIATOWE W SŁUPSKU

Opisując powiat słupski trzeba koniecznie wspomnieć o Starostwie Powiatowym w Słupsku – siedzibie Starosty i władz administracyjnych powiatu. Ciekawa architektura budynku pochodzącego z 1903 roku zachwyci nie jednego miłośnika zabytków. Fasady i detale architektoniczne oparte są o wzory renesansu i baroku flamandzkiego. Budynek siedziby władz administracyjnych powiatu zbudowano w miejscu istniejącej tu kuźni. W północnej części budynku na drugim piętrze były pomieszczenia przeznaczone na

mieszkanie służbowe dla Starosty. Na elewacji budynku można dostrzec płyty prostokątne z płaskorzeźbami symbolizującymi życie i gospodarkę ludności powiatu słupskiego. Przyjęto, że symbolem powiatu (maskotką powiatu) będzie wizerunek sowy, symbol mądrości władz administracyjnych tego urzędu.

Powiat Słupski

Narzędzia rolnicze (grabie, łopata, kosa, kilof, sierp splecione powrozem i kłosa winogron to symbol gospodarki rolnej. Żaglowiec informował o tradycjach portowych i związkach portu w Ustce z powiatem słupskim

Sowa na książce to symbol wiedzy i mądrości

Rycerski kółpak upamiętnia tradycje i rody rycerskie ziemi słupskiej

Łuk i róg symbolizują leśne i łowieckie bogactwo powiatu

Jesiotr i rak mają świadczyć o jeziornych i rzecznych zasobach regionu

USTKA I GMINA USTKA

USTKA SPRZYJA TURYSTYCE

Mieszkańcy gmin: miejskiej Ustka oraz wiejskiej Ustka pragną, aby turyści wypoczywali bezpiecznie, korzystali z walorów natury, różnorodnych imprez i z przyjemnością powracali w następnych latach.

USTKA

Stąch mieszkańców jest ok. 17 tys. Pierwsze wzmianki historyczne o mieście pochodzą z 1310 r. Dokument z 1337 r. stwierdzał, że cały i niepodzielny port Ustka położony po obu brzegach Słupki, stanowi własność miasta Słupska. W 1640 r. został uchwalony statut portu. W 1643 r. duży sztorm spowodował zapieszczenie wejścia do niego. W Ustce, w końcu XVIII w., istniał kościół, szkoła, kilka spichrzów kupieckich oraz 37 domów. W 1870 r. powo-

łano towarzystwo kąpielowe. Latem przybywali letnicy z całymi rodzinami, z własną pościelą, zapasami żywności, a niekiedy z własnymi krowami, które dostarczały świeże mleko. W 1832 r. wypoczywało prawdopodobnie 38 rodzin, a w 1938 r. Ustka przyjęła 3528 krajowych letników niemieckich i 32 zagranicznych. Linia kolejowa normalnotorowa z 1878 r. połączyła Ustkę ze Słupskiem, a w 1911 r. ze Sławnem. W latach 1836-1837 wybudowano drogę bitą Słupsk-Ustka, którą poszerzono w 1980 r. Status uzdrowiska Ustka uzyskała 23 XII 1987 r. W 2003 roku 13 lipca podpisano porozumienie o współpracy między samorządami Słupska i Ustki (tworząc Dwumiasto). Deklaracja ma na celu połączenie obu miast wspólną promocją i rozwojem gospodarczym.

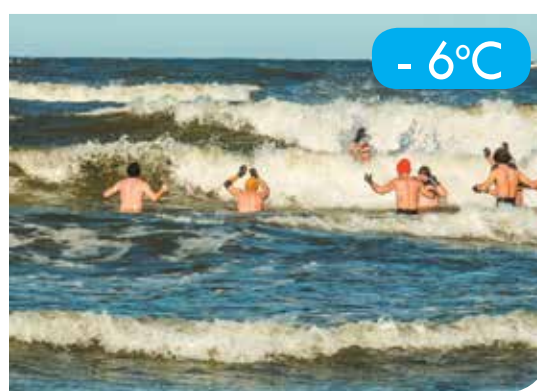
Ustka, ul. Kosynierów, Dom Kapitana Haase

fol. R. Nowakowski

ATRAKCJE TURYSTYCZNE

Plaża

Szerokie plaże z jasnym, drobnym piaskiem są wspaniałym miejscem na wypoczynek nadmorski. W 2013 r., w rankingu onet.pl plaże ustekie znalazły się na drugim miejscu wśród plaż polskich. Ranking jest prowadzony od 5 lat. Od roku 2012 Ustka posiada certyfikat Błękitnej Flagi. To międzynarodowy program stworzony przez Fundację na rzecz Edukacji Ekologicznej. Jej celem jest promocja ochrony środowiska w miejscowościach nadmorskich, kąpieliskach oraz marinach. W programie uczestniczy 46 krajów. Miłośnicy sportów wodnych chętnie odwiedzają Ustkę ze względu na świetne warunki do uprawiania kitesurfingu i windsurfingu.

Bałtyckie SPA na każdą porę roku.

Pomnik Ireny Kwiatkowskiej na promenadzie

Promenada

To ulubione miejsce spacerowe turystów, kuracjuszy oraz mieszkańców Ustki i najbliższych okolic włącznie z mieszkańcami Słupska. Aleja nadmorska ma 1100 m długości. Budowę zapoczątkowano w 1875 r. Wzdłuż niej rozciąga się z jednej strony widok na morze, z drugiej park i obiekty usługowe – kawiarenki, smażalnie, sklepiki z bursztynem i pamiątkami oraz galeria minerałów i skał. Promenada to miejsce wystaw artystycznych, twórczej pracy malarzy i portrecistów. Na spacerze spotkać można znane osoby ze świata kultury i sztuki oraz sportowców.

Częstym gościem w Ustce była Irena Kwiatkowska i to tu na promenadzie można było wymienić z nią uśmiech lub ukłon. Na pamiątkę Jej pobytów i dla podkreślenia ulubionego miejsca spacerów, 25 lipca 2012 roku postawiono we wschodniej części promenady pomnik - ławeczkę.

Latarnia morska

GPS: 54°35'22" N, 16°51'25" E.

Historia latarni datuje się od 1871 r. Wówczas dawała ona podsycane naftą światło stałe o zasięgu 6Mm na wysokości 11,6 m n.p.m. W 1892 r. u nasady falochronu wschodniego wybudowano nową stację pilotów z czerwonej cegły, z wieżą o wys. 19,5 m. Aktualne światło latarni jest na wysokości 22,2 m n.p.m., moc lampy 1000 W, zasięg 18 Mm. Tuż po wojnie latarnia nazywała się Postomino, a od 1 stycznia 1947 r. Ustka. Została wpisana do rejestru zabytków. Dziś rybacy i żeglarze korzystają z nawigacji satelitarnej, a latarnia pełni funkcję bardziej turystyczną niż nawigacyjną. W sezonie udostępniona jest do zwiedzania od godz. 10 do zachodu słońca.

Napis na belce 18PH04
w budynku przy ul. Kosynierów 21

Kapitański Zaulek

Park im. Jana Pawła II nazywany był dawniej Kapitańskim Zaułkiem. W latach 1357-1889 stał tu kościół pw. św. Mikołaja, patrona kupców i żeglarzy. Wokół placu domy budowali najbogatsi szyprowie i kapitanowie; stąd nazwa Kapitański Zaulek. W połowie XIX w. średniowieczny kościółek rozebrano i na jego miejscu urządzono skwer. Nowy kościół postawiono w latach 1885-1888 przy ul. Marynarki Polskiej w stylu neogotyckim pw. Najświętszego Zbawiciela (dwa obrazy z II połowy XVII w., krucyfiks z 1752 r., organy z manufaktury Völknera w Duninowie, protestanckie empory).

Pomnik syrenki

Syrenkę odsłonięto w czasie Święta Ustki 15.08.2010. Pod koniec sierpnia nastąpił demontaż i korekta rzeźby, a 7.12.2010 nastąpiło ponowne odsłonięcie. Należy dotknąć syrenich piersi, aby spełniły się życzenia (1,5 życzenia). Ograniczanie liczby życzeń do 1,5 wynika z faktu, że 3 życzenia są do złotej rybki, a usteczka Syrenka jest do połowy rybą i stąd o połowę mniej. Syrenka jest w zasięgu kamery internetowej www.syrenka.ustka.pl.

Pomnik Ludziom Morza

W 2002 r. między Kapitanatem portu, a latarnią morską, odsłonięto pomnik Ludziom Morza. Przedstawia on postać kobiety, która zwrócona jest twarzą w stronę morza. Boczne skrzydła monumentu zawierają scenki poświęcone rybołówstwu, żegludze oraz turystyce. Tradycją jest już składanie kwiatów 15 sierpnia w dniu Święta Ustki oraz Wojska Polskiego w hołdzie wszystkim rybakom, marynarzom i żeglarzom, którzy nie powrócili z morza.

Port morski

Pierwszy etap budowy portu u ujścia Słupi zapoczątkowano w 1337 r. Rozbudowa przypadła na lata 1809-10. Kolejny etap to 1864-1903 r. Nieustannie pogłębiano kanał portowy i budowano falochrony chroniące port przed sztormami. Przed rozpoczęciem II wojny światowej przez Niemcy hitlerowskie, doszło do wzmocnienia i rozbudowy miejsca strategicznego jakim była Ustka. Plany nie do końca zostały zrealizowane. W pobliżu basenu portowego, tuż przy zachodnim falochronie, były obiekty wojskowe, które zbudowane zostały przez Niemców w 1937 r. Niemiecka Luftwaffe zlokalizowała tutaj baterię zaporową i przeciwlotniczą „Blüchera”. W Ustce utworzono poligon przeciwlotniczy, koszary, bazę szkoleniową dla 7,5 tys. żołnierzy. Po zakończeniu II wojny światowej stacjonowała tu armia radziecka, później wojska polskie. Dzisiaj to jest Centralny Poligon Sił Powietrznych RP, a w koszarach działa Centrum Szkolenia Marynarki Wojennej. Po wojnie

Jeden z bunkrów udostępnionych do zwiedzania na terenie Baterii Blüchera

dynamika funkcjonowania portu, jak i pobliskiej stoczni przechodziła różne koleje losu. W ramach Układu Warszawskiego rozbudowywano fortyfikacje na zachód od Ustki. W czasach przed restrukturyzacją gospodarki Polski był to port przeładunkowy i rybacki, ale także miejsce stacjonowania okrętów wojennych. Zdarzył się cud, że tak dozbrajane miejsce nie stało się polem bitwy i zarzewia.

Współcześnie port w Ustce to przystań dla jachtów, kutrów rybackich i turystycznych łodzi spacerowych. W wyniku ograniczenia połowu ryb na Bałtyku, rybacy z Ustki postanowili na pełnym morzu organizować dla turystów wędkarskie połowy ryb z burty. Wyprawy 12-18 osobowe na połowy dorsza odbywają się przez cały rok. Standardowa wyprawa trwa 10-12 godzin. Kutry wytypują na łowiska w nocy lub bardzo wcześnie rano.

Wystawa multimedialna w bunkrach Blüchera

for. Arkadiusz Szarkowski

Zabudowania szachulcowe przy ul. Kosynierów w Ustce

W Ustce poddano rewitalizacji kilkanaście domów szachulcowych, które dawniej zamieszkiwane były przez ludzi związanych z pracą na morzu i w porcie. Jeźdnię i chodniki wyłożono kostką granitową. Całość tworzy ciekawy zakątek w kurorcie. Podczas rewitalizacji budynków przy ul. Kosynierów 21 natrafiono na obiekt, który jest prawdopodobnie najstarszym w Ustce.

Nad wejściem do budynku szachulcowego zachowała się belka z napisem 18 PH

04. Ustalono, że właścicielem był kapitan Peter Haase. O budynku z 1804 r. można przeczytać na pobliskiej tablicy informacyjnej. Ciekawostką jest to, że w 2013 r. wydano kolekcjonerską monetę o nominale 15 koron uesteckich w nakładzie 500 szt. Na awersie jest Dom Kapitana Haase, a na rewersie - herb miasta. W listopadzie 2013 r. zakończono budowę kładki, która połączyła wschodni i zachodni brzeg kanału portowego. Długość kładki wynosi 53 m, szer. 3,5 m.

Ruchoma kładka nad kanałem portowym w Ustce

foto. J. Orłowska

fot. R. Nowakowski

Połowy bursztynu

Galerie i muzea

Centrum Aktywności Twórczej przy ul. Gen. Zaruskiego 1a w Ustce powstało w wyniku modernizacji starego spichlerza zbożowego, w którym do niedawna część powierzchni zajmowała Bałtycka Galeria Sztuki Współczesnej. Centrum powstało z myślą o artystach i społeczności lokalnej. To pierwszy tego typu ośrodek w Polsce i jeden z nielicznych w świecie. Podobne miejsca znajdują się m.in. w Kecskemet na Węgrzech, Vallauris we Francji, Tokoname w Japonii. Udostępnione są pracownie rzeźby i ceramiki, pracownia grafiki komputerowej i filmowej. To miejsce wystaw artystycznych. Dobrze wyposażona jest również baza noclegowa wraz z zapleczem

kawiarnianym. Funkcjonowanie Galerii, a obecnie Centrum zapoczątkował Honorowy Mieszkaniec Ustki, znakomity artysta, malarz marynista Witold Lubiniecki.

Muzeum Chleba znajduje się na poddaszu piekarni należącej do rodziny Brzószków, ul. Marynarki Polskiej 49. W Muzeum zgroma-

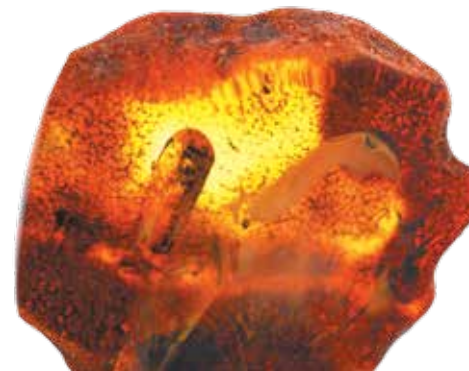

Poławiacze bursztynu w Ustce, 2004, z cyklu Wiosna, olej 40x45. Witold Lubiniecki

dono: zdjęcia, kartki pocztowe, urządzenia i naczynia do produkcji pieczywa m.in. miesadła, krajalnice, gofrownice, formy do ciast i piece. Najstarsze eksponaty pochodzą z XVII w. Na parterze budynku znajduje się sklep piekarniczy z kawiarnią, gdzie można skosztować lokalnych wypieków i napić się kawy. W Ustce znajduje się także Muzeum Ziemi Usteckiej i Muzeum Mineralów.

Centrum Informacji Turystycznej mieści się przy ul. Marynarki Polskiej 71, i pełni takie funkcje jak:

- Informacja turystyczna
- Sala konferencyjna
- Przechowalnia bagażu
- Punkt rzeczy znalezionych
- Punkt naprawczy rowerów

IMPREZY

W SEZONIE TURYSTYCZNYM

- „Bursztynowe Regaty” – impreza realizowana w ramach projektu unijnego „Baltic Amber Coast”, mająca na celu współpracę miast nadbałtyckich, popularyzację żeglarstwa i podkreślenie morskiego charakteru Miasta
- „Dni Morza” – oficjalna inauguracja sezonu letniego w Ustce - **czewiec**
- Lech Fire Festiwal Ustka – pokazy sztucznych ogni połączone z koncertami – **lipiec**
- „Bielsko Biała i Beskidy w Ustce” – impreza przybliżająca turystom podbeskidzką kulturę – **lipiec**
- Konkurs piosenki wojskowo-polowej na

- bunkrach Baterii Blüechera. Muzyczna zabawa. W programie darmowa gróchówka, liczne konkursy, historyczne rekonstrukcje walk z okresu II wojny światowej – **sierpień**
- „Święto Ustki Syrenalia” – oficjalne obchody Święta Miasta połączone z programem artystycznym – **15 sierpnia**
- Wybór Bursztynowej Miss
- Mistrzostwa Polski w Wypłukiwaniu Bursztynu - **sierpień**
- Ogólnopolski Rajd Rowerowy „Szlakiem Zwińniętych Torów” – **pierwsza połowa sierpnia**.

OKOLICE USTKI

Wizyty
nad morzem
ciąg dalszy

Gmina Ustka

Można wędrować pieszo i rowerem Szlakiem Zwińniętych Torów, po dawnym nasypie kolejki wąskotorowej z 1913 r. – odcinek międzynarodowego zielonego szlaku R-10. Trasa prowadzi przez Wytowno, Machowinko, Dębinię do Rowów (21 km).

Od Bałamątka rowerowym szlakiem niebieskim poprowadzona jest trasa do Gardny Wielkiej przez Objazdę (11 km). Do Rowów i na teren Słowińskiego Parku Narodowego wędrować można również szlakiem czerwonym pieszym stosując formę rekreacji nordic walking (Ustka-Rowy 17 km). Powrót autobusem.

Orzechowo

Miejscowość letniskowa z pięknymi brzegami klifowymi. Warto udać się na 48-metrową

wieżę widokową, z której podziwiać można morze z odległości 200 m. Ścieżka przyrodnicza oznakowana jest kolorem zielonym - Orzechowska Wydma o długości 2,8 km, 1,5 godz. wędrowki, najwyższy punkt na trasie 23 m n.p.m.

Poddąbie

Osada ta zaistniała w latach 80. XX wieku. Brzeg klifowy o wysokości 30-35 m pokryty jest drzewostanem z sosną i buczyną nadmorską. Celem ułatwienia dojścia do plaży zbudowano schody. Osada jest dobrze zagospodarowana dla potrzeb turystycznych. W roku 1914 na klifowym brzegu powstało osuwisko o długości 540 m i o dł. jezora osuwiskowego 80 m. Skutki tych procesów można obserwować do dziś.

Rozmieszczenie szlaków turystycznych w okolicy Ustki i Rowów
Źródło: Orłowski A., Orłowska J., 2012, Z rodziną na dwóch kółkach. Mapa - Szlaki turystyki rowerowej. pow. słupskiego. Wydawca Starostwo Powiatowe w Słupsku.

Źródło: Archiwum Klubu „Bezkręś” z Ustki.

Stacyjka rowerowa w Poddąbju. Ogólnopolski Rajd Rowerowy „Szlakiem Zwińniętych Torów” – trasa rodzinie pokonana, kuchnia przez Klub „Bezkręś” przygotowana

KRAINA W KRATĘ POZOSTAŁOŚCI Z PRZESZŁOŚCI

Objazda. Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej z 1606 r.

Rowy

Wieś z małym portem rybackim u ujścia rzeki Łupawy. Położona jest przy zachodnim wejściu do Słowińskiego Parku Narodowego. Do Czołpina jest 12 km, a do Łeby 34 km. Stałych mieszkańców jest ok. 400. Najstarszy dokument historyczny osady pochodzi z 1282 r. Legenda głosi, że w 1390 r. do Rowów zawitał rycerz

Henryk Derby z Lancaster, późniejszy król Anglii – Henryk IV, którego podróżą docelową był Gdańsk. Zabytkowy kościół filialny zbudowany z bloków granitowych pw. Apostołów Piotra i Pawła (1844–1849) jest w stylu neoromańskim. Na elewacji widoczny jest „czarny kamień” – wg legendy przepowiada pogodę (mokry na burzę). Obok jest dzwonnica oraz stary cmentarz z grobami marynarzy - rozbitków różnej narodowości. W sezonie turystycznym jednorazowo przebywa tu 5000 gości. Co roku, w lipcu do Rowów zjeżdżają najpiękniejsze maskotki z Polski.

Plaża w Rowach na zachód i kilkaset metrów na wschód od przystani portowej to tzw. „plaża tekstylna”. Za plażą tekstylną, po wschodniej stronie jest „plaża naturystów”.

Objazda

Najstarsza wzmianka o wsi pochodzi z 1281 r. Miejscowość szczególna ze względu na cudeńko architektury jakim jest kościół szachulcowy pw. Matki Boskiej Częstochowskiej. W XVIII w. rozbudowany i przebudowany. Na wyposażeniu są 2 lichtarze z 1692 r., dzwon z 1655 r.

Swołowo

GPS N:54°28'35", E:16°50'13"

Europejska Wieś Dziedzictwa Kulturowego, stolica Krainy w Kratę.

Wieś o kształcie owalnicy długości 800 m. W układzie przestrzennym przetrwała od XIII w. Od 1240 r. należała do Zakonu Joannitów, którzy w XV w. na kamiennym fundamencie zbudowali kościół filialny z cegły. Kościół filialny to budowla, która należy do parafii, ale nie jest kościołem głównym, przy którym są zabudowania plebanii. Po zachodniej stronie kościoła znajduje się wieża z czterobocznym hełmem i chorągiewką z datą 1618 r. W kościele pw. Wniebowzięcia NMP zachowały się XIX-wieczne empery i drewniany prospekt organowy. W XVII w. wieś przeszła pod zarządek Słupska jako wieś królewska. W Swołowie zachowało się kilkadziesiąt starych budynków o konstrukcji szkieletowej typowych dla Pomorza. Dr inż. arch. Elżbieta Szalewska zajmując się ładem

Pasikonik-maskotka Gminy Wiejskiej

Wystawa multimedialna w Swołowie

przestrzennym i architekturą Pomorza zwróciła uwagę na tak charakterystyczne budynki wiejskie o konstrukcji szkieletowej, kratownicowej. 18 stycznia 1995 r. zorganizowała wystawę fotograficzną w Słupsku zatytułowaną „Kraina w Kratę”. Na fotografiach pokazała budownictwo wiejskie od Darłowa po Łebę, które zadziwia swoją konstrukcją. Przy udziale niewielkiej grupy osób w ramach Stowarzyszenia Produktów Markowych Turystyki Wiejskiej „Słupia” stworzono turystyczny produkt markowy Kraina w Kratę. Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku przejęło zabudowania gospodarcze nr 8 w Swołowie. Miejsce to jest udokumentowane stałym zasiedzeniem rodziny Albrechtów od 1659 do 1945 r. Również do obiektów muzealnych dołączono budynki w zachodniej części wsi. Powstało Muzeum Kultury Ludowej Pomorza, które jest oddziałem Muzeum

Zagroda nr 8 Albrechta w Swołowie

Pomorza Środkowego w Słupsku. W zagrodach są organizowane projekcje filmów oraz wystawy fotograficzne prezentujące życie chłopów pomorskiego z pocz. XX w. W obejściach gospodarczych hodowane są owce, gęsi i kury. Prowadzone są warsztaty rękodzielnicze, wystawa dawnych maszyn rolniczych, a co też ważne w gospodzie można smacznie zjeść.

Muzeum Kultury Ludowej Pomorza w Swołowie jest organizatorem cyklicznych imprez, na które przyjeżdżają turyści z całej Polski.

W czerwcu – Szparagowe Święto, w lipcu w każdą niedzielę – Dziecięca Zagroda, dla dzieci są spotkania z baśniami, rzemiosłem, teatrem, śpiewem i wiejskimi zabawami, początek sierpnia – Plener Kowalski, w połowie sierpnia – Święto Ziół, koniec sierpnia – Babie Lato, a na początku listopada – Pomorska Gęsina. Muzeum czynne jest cały rok. Jest to miejsce warte odwiedzenia ze względu na szczególne walory historyczne oraz osobliwość etnograficzną.

Kluki

GPS N: 54°40'54", E: 17°20'19"

Muzeum Wsi Słowińskiej w Klukach prezentuje życie Słowińców – dawnej ludności kaszubskiej, która zamieszkiwała najbliższe tereny na Nizinie Gardneńskiej. Muzeum otwarte jest od maja do września w godz. 9-18, a pozostałe miesiące od 9 do 15. W 1963 r. 22 września uroczystie otworzono Muzealną Zagrodę Słowińską w Klukach. W 1965 roku, po utworzeniu w Słupsku Muzeum Okręgowego, weszła w jego skład jako filia Działu Etnograficznego. Na teren Muzealnej Zagrody Słowińskiej przeniesiono z najbliższej okolicy chałupy i budynki gospodarcze. Rozebrano i zabezpieczono m.in. XVIII-wieczną chałupę Charlotty Klück z Kluk, datowaną na 1841 rok chałupę z Żoruchowa, pochodzącą z Kluk Żeleskich zagrody z początku XIX wieku i lat 20. XX wieku. Stałe powiększono teren muzeum, a zarazem wzbogacano o nowe obiek-

ty. W 1995 roku zmieniła się nazwa muzeum, która brzmi Muzeum Wsi Słowińskiej w Klukach, Oddział Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku.

Poszerzano działalność popularyzatorską, kulturalną i edukacyjną. Organizowane są imprezy plenerowe, a także warsztaty i kursy rękodzieła ludowego. Muzeum Wsi Słowińskiej tworzy kolekcję maszyn rolniczych z XX w. takich jak młockarnie, wialnie, kosiarki, dołowniki itp. Gromadzone są archiwalia dotyczące terenu słowińskiego – druki, fotografie i pocztówki, a także współczesne wyroby sztuki ludowej oraz rękodzieła. Zaranżowano ogródki przydomowe, pozostawiono w obejściach narzędzia rolnicze i sprzęt rybacki, rozwieszono sieci rybackie, w zagrodach na wolnym powietrzu pasą się konie, owce i kozy oddają to autentyczność gospodarstw Słowińców żyjących tutaj w XIX wieku. W chatkach jest pokazany sprzęt codziennego użytku. W Klukach funkcjonuje Karczma u Dargoscha, która świadczy usługi gastronomiczne i noclegowe.

Stałe imprezy realizowane w Muzeum to:

- Czarne Wesele – w pierwszych dniach maja. Tak nazywano majowy czas rozpoczęcie kopania torfu przez całą społeczność wioski.
- Na wiejskich drózkach i zagrodach – dzieci mają okazję poznać dawne zajęcia i pracę na wsi, taką jak: robienie prania specjalnymi urządzeniami, naprawa sieci rybackich, toczenie naczyń na kole garncarskim i kręcenie powrozów. Temu wszystkiemu towarzyszą kapele kaszubskie.
- Dni z Muzyką i Chlebem – w lipcu i sierpniu, w każdą sobotę i niedzielę od 10 do 15. Wówczas grają kapele i rozchodzi się zapach pieczonego chleba wg słowińskiej receptury, który można posmarować smalcem ze skwarkami lub świeżo ubitym w kierzance masłem.
- W Słowińskiej Zagrodzie – od połowy lipca do pierwszej dekady września (wtorek-piątek) od 10. do 16. W chałupach prezentuje się zmiany, jakie zachodziły w życiu na wsi w latach 1917-1950.
- Jesień się pyta, co lato zrobiło. Pożegnanie lata. – trzecia niedziela września od 10. do 15. Można zobaczyć przygotowania do kiszenia kapusty, zabezpieczanie kartofli i brukwi na zimę, wyciskanie soków z owoców, wędzenie ryb, młócenie i wianie zboża, smażenie borówek i palenie kawy zbożowej.
- Wystawy czasowe są od czerwca do września – „Czas zatrzymany”
- Prowadzone są lekcje muzealne i warsztaty.

Prezydent RP Bronisław Komorowski z Mamą Jadwigą w Klukach 16 lipca 2013 r. w towarzystwie kapeli z Lęborka

Teren i zabudowania gospodarze Muzeum Wsi Słowińskiej w Klukach wykorzystano do filmu „Miasto z morza”. Film historyczny, produkcji polskiej, opowiada o powstaniu Gdyni. W filmie brali udział obok profesjonalnych aktorów, mieszkańcy Kluk i okolic. Scenariusz napisał i wyreżyserował Andrzej Kotkowski.

W 2013 r. minęło 50 lat działalności Muzeum w Klukach. Inauguracja odbyła się 16 lipca 2013 r. wraz z wizytą Pana Prezydenta Rzeczypospolitej Bronisława Komorowskiego i jego Mamy Jadwigi Komorowskiej w Klukach. Pani Jadwiga przekazała Muzeum swoją pracę magisterską zatytułowaną „Antagonizm między autochtonami i osadnikami zza Buga we wsi Kluki na Pomorzu Zachodnim” (1950 rok).

Przed wjazdem do Kluk, po lewej stronie znajduje się cmentarz, który w 1991 r. został uznany za obiekt zabytkowy. Założony został w XVIII wieku. W centralnej części cmentarza znajduje się kamienny obelisk, poświęcony mieszkańcom wsi Kluki, którzy polegli podczas I wojny światowej. Na terenie nekropolii zachowanych jest 145 nagrobków.

fot. Arkadiusz Szadkowski

A group of people is walking along a sandy path in a park. The path is bordered by a wooden railing on the left and right. On the left, there are large, mature pine trees. On the right, a bicycle is parked. The sky is clear and blue. The text "SŁOWIŃSKI PARK NARODOWY" is overlaid on the right side of the image.

SŁOWIŃSKI
PARK NARODOWY

SŁOWIŃSKI PARK NARODOWY

OSOBLIWY OKAZ PRZYRODY

Ruchome wydmy zasypujące las

40 m wysokości przemieszczające się w kierunku wschodnim i południowo-wschodnim z prędkością 3-10 m/rok. Ruchome wydmy są cudem natury i rzadkością w Europie. Takie krajobrazy można porównać jedynie z okolicami Bordeaux we Francji (Dune du Pyla) czy w Hiszpanii Doñana Park Narodowy, w pobliżu ujścia rzeki Gwadalkiwir.

W Słowińskim Parku Narodowym flora roślin naczyniowych liczy ok. 911 gatunków, z których 50 podlega ochronie gatunkowej. Na wydmach występuje piaskownica zwykła, honkenia piaskowa, wydmuchrzyca piaskowa oraz mikołajek nadmorski. W obniżeniach między wydrami rośnie owadźna rosiczka.

Słowiński Park Narodowy
Światowy Rezerwat Biosfery

Parki Narodowe w Polsce to tereny o powierzchni nie mniejszej niż 1000 ha. W ramach polskich parków narodowych wyróżnia się 3 strefy: ochrony ścisłej, częściowej i ochrony krajobrazu.

W 1967 r. powołany został Słowiński Park Narodowy. W 2004 r. nastąpiła korekta przebiegu granic Parku ze szczególnym uwzględnieniem części morskiej. Powierzchnia SPN ma 32 744,03 ha, w tym

11 171 ha wód przybrzeżnych Morza Bałtyckiego. Część lądowa obejmuje Mierzeję Łebską, Nizinę Gardniensko-Łebską, wzgórze Rowokół z najwyższą kulminacją 114,8 m n.p.m. Ochronie ścisłej podlega 5619 ha, w tym 2529 ha lasów. Park ma dostęp do brzegu morskiego na odcinku 32,55 km. Na terenie SPN są dwa duże jeziora Łebsko i Gardno oraz małe jeziora Dołgie Duże i Dołgie Małe.

Jezioro Łebsko – powierzchnia 7140 ha (3 pod względem powierzchni w Polsce), największa głębokość 6,3 m, długość jeziora ze wschodu na zachód 16,4 km, szerokość z północy na południe 7,6 km, dł. linii brzegowej 55,4 km .

Jezioro Gardno – powierzchnia 2468 ha (8 pod względem powierzchni w Polsce), 26 km linii brzegowej, najgłębsze miejsce 2,6 m – bardzo zdradliwe torfiaste dno, (mimo że czasami można dostrzec piasek). W pobliżu morza są ruchome wydmy przekraczające

40 m wysokości przemieszczające się w kierunku wschodnim i południowo-wschodnim z prędkością 3-10 m/rok. Ruchome wydmy są cudem natury i rzadkością w Europie. Takie krajobrazy można porównać jedynie z okolicami Bordeaux we Francji (Dune du Pyla) czy w Hiszpanii Doñana Park Narodowy, w pobliżu ujścia rzeki Gwadalkiwir.

Mikołajek nadmorski

Ślady po działalności bobrów w Słowińskim Parku Narodowym

Piaskownica zwyczajna

Na terenie Parku stwierdzono 257 gatunków ptaków, w tym 150 gatunków lęgowych. Do najcenniejszych gatunków zalicza się: bieleń, orla przedniego, puchacza, kruka, tabędzie i różne gatunki kaczek. Wśród ssaków liczne są jelenie, sarny, dziki, jenoty i zające, a w ostatnich latach (2005-2013) bobry.

Ciekawostki przyrodnicze można obejrzeć w Muzeum Przyrodniczym w Smołdzinie oraz w Rąbce i Rowach. W Muzeum Przyrodniczym w Smołdzinie prowadzone są zajęcia edukacyjne dla młodzieży wszystkich rodzajów szkół. Zgłoszenia można wysłać za pośrednictwem Internetu.

Rosiczka okrągłolistna

fol. M. Braun

Honkenia

Na wydmy Czołpińską idziemy z parkingu w Czołpinie. Tu należy wykupić bilet wstępu do Parku. Po 40 minutach wędrówki przez las bażynowy i chrobotkowi oraz 30 minutowe przejście przez wydmy jesteśmy na szerokiej

Teraz dzisiejszego Parku Narodowego był w przeszłości wykorzystywany militarnie. W latach 20. XX wieku na Górze Łąckiej, (najwyższej wydmy od strony Łeby), była szkoła szybowcowa. Kilka lat przed II wojną światową urządzono tu doświadczalny poligon wojskowy dla żołnierzy Afriki Korps. Od 1940 roku był tutaj hitlerowski poligon rakietowy. W latach pięćdziesiątych XX wieku poligon służył wojskom radzieckim, zaś na przełomie lat 60 i 70 działała tu Stacja Sondażu Rakietowego Łeba, której zadaniem było testowanie rakiet meteorologicznych przeznaczonych do badania górnych warstw atmosfery. Przy dojściu do wydmy Łąckiej jest Muzeum Militarne. Wejścia do muzeów są płatne.

plaży. Skręcamy w lewo (na zachód) i dojdziemy do kierunkowskazów prowadzących 1 km do latarni morskiej Czołpino. Latarnia stanowi jedną z jedenastu stacji brzegowych, która umożliwia automatyczne monitorowanie ruchu statków w strefie przybrzeżnej. Antena stacji w Czołpinie ma wysokość 75 m. Latarnia uruchomiona została 15 stycznia 1875 roku. Wówczas pięć koncentrycznych knotów spalało rocznie 3600 kg oleju mineralnego. Po zainstalowaniu oświetlenia elektrycznego, światło przerywane widoczne jest na odległość 21 mil morskich. Stąd spacerkiem do parkingu 20 minut drogi.

„Dla osób korzystających jedynie z dobrodziejstw kąpieli słonecznych oraz morskich wyznaczono nieodpłatne dojścia na plażę z parkingu na terenie byłej jednostki w Czołpinie oraz z parkingu nad jeziorem Dolgie Duże.”(Zarządzenie Dyrektora Parku z 15.04.2013)

Na wzniesieniu Rowokół (Pogańska Góra Skruchy) – 114,8 m n.p.m. jest wieża z tarasem widokowym o wysokości 20,5 m. Maksymalna liczba korzystających jednocześnie z wieży do 10 osób. Wejście na wieżę jest płatne. Czynna jest w okresie:

- od 1.05 do 30.06 w godz. 10.00 - 16.00
- od 1.07 do 31.08 w godz. 10.00 - 19.00
- od 1.09 do 30.09 w godz. 10.00 - 16.00

Słowiński Park Narodowy należy do międzynarodowej sieci obszarów chronionych:

- ŚWIATOWY REZERWAT BIOSFERY UNESCO (1977).
- HELCOM BSPA (1992) Zgodnie z Konwencją Helsińską z 1992 r. System lądowo-morskich obszarów chronionych (Baltic Sea Protected Areas HELCOM BSPA).
- Obszary wodno-błotne Konwencja Ramsarska (1995)
- Natura 2000

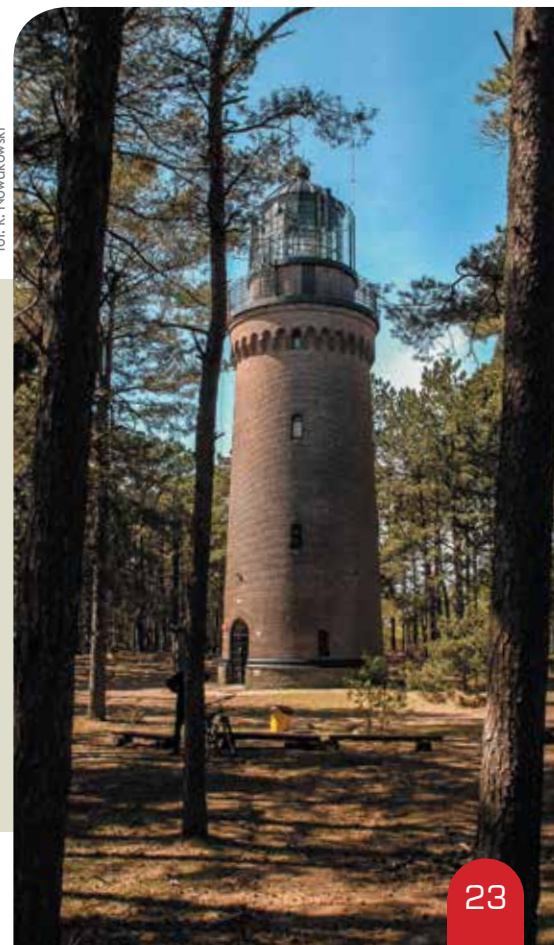
fol. R. Nowakowski

Foki wypuszczone do Bałtyku na plażę w Czołpinie, na terenie Słowińskiego Parku Narodowego

Latarnia morska w Czołpinie

fol. R. Nowakowski

| „DOLINA SŁUPI” |

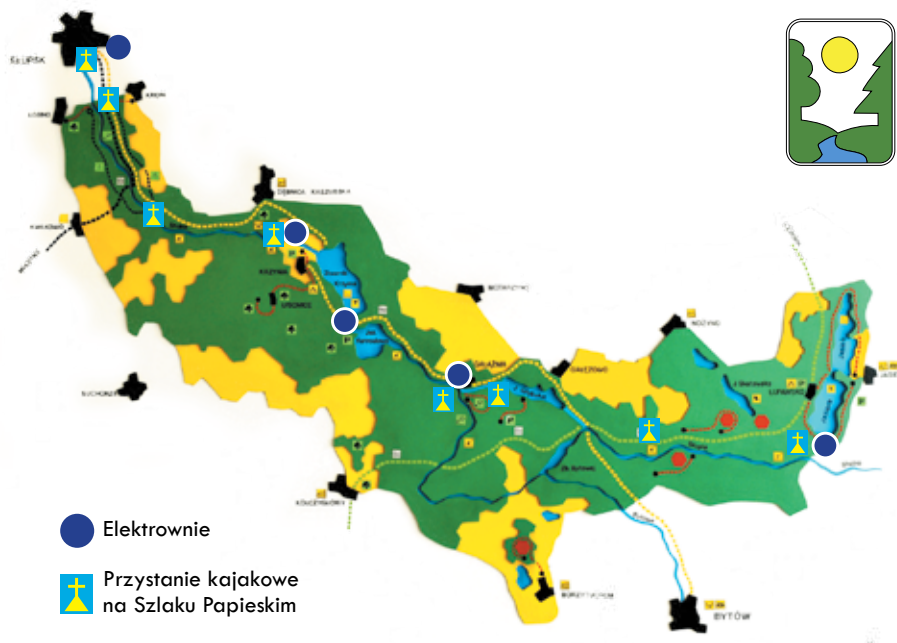

PARK KRAJOBRAZOWY „DOLINA SŁUPI”

MIEJSCE NA WĘDROWANIE I CZASU MIŁE SPĘDZANIE

Park Krajobrazowy „Dolina Słupi” o powierzchni 37 040 ha (z otuliną 83 170 ha) ustanowiony został w 1981 r. Jest to obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe. Nie jest to obszar wyłączony spod działalności gospodarczej. Celem jest racjonalne gospodarowanie zasobami przyrody, łączenie funkcji ochronnych z gospodarczymi (funkcja rolnicza, leśna i turystyczna). Park Krajobrazowy spełnia również funkcję dydaktyczną szczególnie w zakresie ochrony środowiska. Na mocy uchwały Sejmiku Województwa Pomorskiego 1 lipca 2010 r. powstał Pomorski Zespół Parków Krajobrazowych

w wyniku połączenia 7 parków krajobrazowych. Siedziba Dyrekcji Pomorskiego Zespołu jest w Słupsku ul. Szarych Szeregów 14. Park Krajobrazowy „Dolina Słupi” położony jest w dolinie rzeki Słupi i obszarach przyległych oraz w górnym biegu rzeki Łupawy. Różnica wysokości dochodzi do 200 m. Liczba jezior - 60, w tym Jasień o pow. 590 ha i gł. 32 m, Skotawsko Wielkie 80 ha i gł. 8,7 m, Głębokie 107 ha, gł. 31,2 m oraz zbiorniki zaporowe na Słupi: Krzynia 126 ha, Konradowo 109 ha i Zalew rzeki Bytowej. Lesistość (ponad 72%) oraz wody i tereny bagienne sprzyjają rozwojowi fauny i flory. Stąd 16 rezerwatów przyrody.

Źródło: Park Krajobrazowy „Dolina Słupi”

Lobelia dortmanna (jeziorna)

Grzybienie białe (ulubione kwiaty Pana Tolibowskiego z Nocy i Dni – M. Dąbrowskiej)

Atrakcją w Parku Krajobrazowym są zarówno cuda natury, techniki i architektury. Cuda natury to bogata przyroda - las, woda i powietrze.

W Parku wyznaczono kilka ścieżek przyrodniczych: Szlakiem troci i łosia, ścieżka przyrodnicza Krzynia, Gałgźnia Mała, Szlakiem pięciu jezior (Żabie i Jasień oraz lobeliowe Modre, Obrowo Małe i Pomyskie), Okolice Jeziora Głębokiego i Gołębia Góra. Między Bytówem a Pomyskiem jest ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna Szlakiem bytowskich jezior lobeliowych, Grodzisko Borzytuchom w Nadleśnictwie Bytów oraz Łysomice w Nadleśnictwie Leśny Dwór.

Dąb rozdarty ale chce żyć

Przez Park Krajobrazowy przebiegają szlaki turystyczne pieszo -rowerowe i kajakowe.

- **żółty** - Dolinę Słupi (długość odcinków: Słupsk - Leśny Dwór - 23 km, Leśny Dwór - Godzier Duża - 16 km,
- **czarny** - Dolinę Wieprzy i Studnicy,
- **zielony** - Krajobrazów młodogłacjalnych (dł. 40 km Kołczygłowy - Łupawsko - Jerzkowice do Czarnej Dąbrówki).
- **niebieski** - Krainy lasów i jezior (dł. 48 km: Rekowo, Bytów, Pomysk Wielki, Parchowo, Jasień, Otnoga).
- **szlak kajakowy** - z biegiem Wieprzy, Słupi i Łupawy.

for: wordpress.com

Spływ kajakowy na Słupi

Czarny bocian gnieździ się w pobliżu rozlewisk i mokradeł. Gniazdo o średnicy do 2 m budowane jest na wysokich drzewach.

Gaźnia Mała. Pięć generatorów zamontowanych w latach 1913-1924 pracuje do chwili obecnej

for: Archiwum PK „Dolina Słupi”

Zajęcia terenowe na temat trofizacji jezior

for: Archiwum PK „Dolina Słupi”

Radość o poranku 1 stycznia nad rzeką Słupią

Rzeki w PK „Dolina Słupi” są czyste, chłodne i natlenione, co stwarza dobre siedlisko dla pstrągów potokowych, kleni, lipieni. Łososie atlantyckie i trocie wędrowne od lipca do jesieni odbywają wędrówkę na tarło w górę Słupi i jej dopływów. Wówczas zakazany jest połów tych gatunków ryb. Pracownicy Parku zbudowali przepławki na rzekach, aby ryby mogły ominąć jazy, zapory. Jesienią często można zobaczyć jak wysoko skaczą trocie i łososie przez przeszkody na rzece. Tarło odbywa się jesienią w wodzie o silnym prądzie. Ikra składana jest do jamek wygrzebanych przez samicę w piaszczystym lub kamienistym dnie. Po tarle wiele osobników ginie, natomiast młode spędzają w rzekach 2-3 lata i wędrują do morza.

Każdego roku, 1 stycznia odbywają się na Słupi, w Słupsku Międzynarodowe zawody połowu troci i łososia. Impreza zapoczątkowuje połowy tych ryb na Słupi.

Bogactwo awifauny w Parku to 153 gatunki, a w tym aż 139 posiada status ptaków objętych ścisłą ochroną. Spośród zwierząt zamieszkujących lasy spotkać można stada saren, rodziny dzików, lisy i jelenie szlachetne. Tak jak w Słowińskim Parku Narodowym i tu coraz liczniej pojawiają się bobry.

Cuda techniki na terenie Parku Krajobrazowego to wiekowe konstrukcje przepływowych elektrowni wodnych.

Murowano-szachulcowy kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela budowany 1584 - 1604 r., a przebudowany w XVIII - XIX wieku

Cuda architektury to obejścia gospodarcze, obiekty sakralne i pałace z minionych wieków, nie zawsze utrzymane w dobrym stanie.

- Kołczygłowy - szachulcowy kościół Chrystusa Króla z 1823 r., w 1590 r. potwierdzono wcześniejsze istnienie tu kościoła luteranów. Protestantka parafia funkcjonowała w społeczności kaszubskiej do 1744 r. Obok jest dzwonnica i cmentarz. W 1847 r. 28 lipca w tym kościółku brał ślub Otto von Bismarck późniejszy kanclerz Niemiec z panną Charlottą von Puttkamer. W 2002 r. pożar zniszczył część kościółka. Po odnowieniu jest dostępny do zwiedzania tuż po odprawieniu mszy.
- Niepogłędzie - pałac zbudowano po 1864 r. na fundamentach średniowiecznego zamku. Od 1733 r. wieś Niepogłędzie należała do rodziny von Zitzevitz, a od 1882 r. von Puttkamerów. Wewnątrz neobarokowy kominek i drzwi ozdobione herbami von Puttkamerów.
- Kwakowo - kościół gotycki Niepokalanego Poczęcia NMP z XV w.,
- Starnice - późnobarokowy pałac z XVIII w.,
- Dębница Kaszubska - kościół św. Jana Chrzciciela, renesansowy, 1604 r.,
- Jutrzenka - młyn szachulcowy z XIX w.

W siedzibie Parku Krajobrazowego „Dolina Słupi” w Słupsku znajduje się salka multimedialna, w której prowadzą zajęcia w sposób interesujący zapoznają ze światem przyrody. Można skorzystać z usług pracowników Parku aby przeprowadzić specjalistyczne zajęcia w terenie.

for: Archiwum PK „Dolina Słupi”

Zajęcia terenowe na temat tarlisk ryb

Dziesięć przykazań leśnego wędrowca

1. Szanuj przyrodę
2. Nie zaśmiecaj lasu
3. Nie niszczyć zieleni
4. Nie hałasuj i nie płosz zwierzyny
5. Przez las wędruj ścieżkami
6. Nie zapraszaj ognia w lasie
7. Nie zabieraj skarbów przyrody
8. Kieruj się dobrem mieszkańców lasu
9. Zwracaj uwagę nawet na tych najmniejszych
10. Dbaj o wszystkie gatunki roślin i zwierząt, zwłaszcza te chronione

Źródło: Przewodnik turystyczny, 2012, Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Szczecinku.

NAJSTARSZE
ELEKTROWNIE WODNE

NAJSTARSZE ELEKTROWNIE WODNE W EUROPIE. MARKOWE STARUSZKI

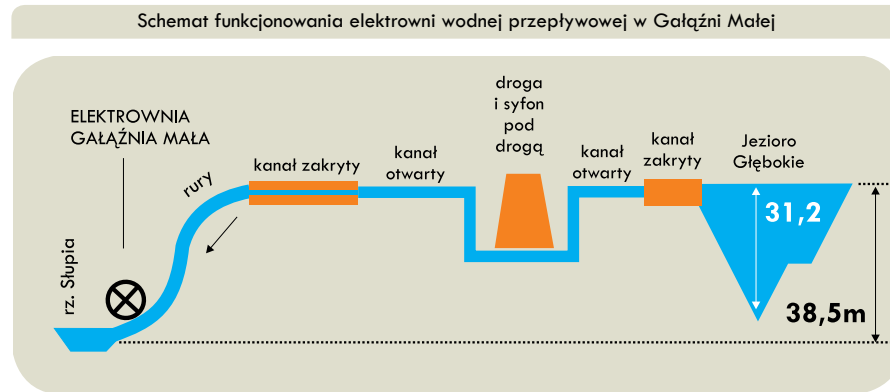
Powiat słupski i najbliższe okolice to tereny, na których różnice wysokości dochodzą do 100 m, a sieć rzeczna w dorzeczu Wieprzy, Słupi i Łupawy to potencjalne zasoby energii, które na przełomie XIX-XX wieku zostały wykorzystane do pozyskania energii elektrycznej. Przy elektrowniach zbudowano sztolnie, kanały, zapory ziemne, odmulniki, syfony.

Dzisiaj po odrestaurowaniu i starannym zadbaniu są własnością Spółki Elektrownie Wodne Słupsk. Stale podlegają konserwacji, a jednocześnie pozytywnie oddziałują na środowisko zapewniając stały poziom wód gruntowych, chronią region przed powodzią i dotleniają wodę. Elektrownie wodne stały się produktem turystycznym o nazwie „Szlak Najstarszych Elektrowni Wodnych w Europie”. W terenie są tabliczki, na których umieszczono nazwy elektrowni. Można nabyć ozdobną kartę z widokiem elektrowni w dorzeczu Wieprzy, Słupi i Łupawy.

Spśród wiekowych staruszek techniki najstarsza to **EW Struga** (Młynki Struga) na Słupi. Budynek elektrowni pochodzi z 1896

Mata energetyka darem natury

roku. Prąd produkuje od 1925 r. Wcześniej w tym miejscu funkcjonował tartak, suszarnia i fabryka papy. W skład zespołu hydroenergetycznego wchodzi 1,7-kilometrowej długości kanał doprowadzający wodę z jeziora Żukowskiego. W budynku pracuje turbina Francisca z 1896 r., dająca moc 250 kW. Znaczące są: marmurowa tablica rozdzielcza z lat 20-tych XX w. oraz żarówki z włókem węglowym (1915-1920). Elektrownia dostępna jest do zwiedzania. Spadek wody wynosi 14,1 m. Moc 250 kW. Położona jest 2 km od jeziora Jasień, 3 km od Łupawska i 5 km od wsi Jasień. Elektrownię obsługuje trzecie pokolenie Gliszczyńskich.

Największa elektrownia wodna na Słupi to **EW Galężnia Mała**, dawniej używana nazwa „Gąskowo”. Urządzenia tej elektrowni są unikalne na skalę europejską. Pierwszy etap prac wykonano w latach 1912-1914. Wówczas była to największa elektrownia wodna w środkowej i północnej Europie, a jej rozwiązania techniczne były wzorcowe dla całej

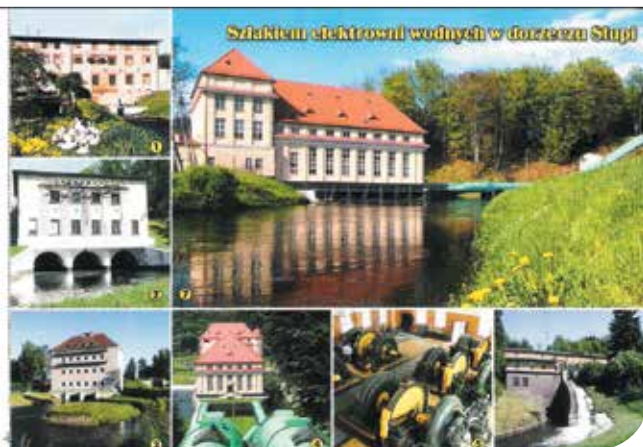

Stary wiadukt kolejowy Słupsk-Bytów.
Kanał do elektrowni Galężnia Mała

Elektrownia wodna na Słupi w Strzegominiu

fort. Lucjan Duchnowicz

Karta pocztowa z elektrowniami w dorzeczu Słupi (10,5x20 cm).

foto: Lucjan Duchnowicz

Elektrownia wodna Krzynia 2km

Elektrownia wodna na Słupi w Krzyni

foto: Lucjan Duchnowicz

Pod drogą Niepogledzie-Krosnowo przeprowadzono syfon. Dalej kanałem otwartym i rurami stalowymi, wody skierowano do elektrowni. Takie rozwiązanie dało spadek wody 38,5 metrowy. Moc elektrowni 4160 kW. W budynku elektrowni jest salka dydaktyczna, wystawa oraz galeria, z której można przyrzeć się pracy turbin.

EW Strzegomino powstała w latach 1922-1924. Dolinę rzeki Słupi przegradzono tam o dł. 460 m. Uzyskano spadek wody 12 m. Powstał 40-hektarowy zbiornik Konradowo. Do elektrowni prowadzi otwarty kanał o dł. 960 m. Przy elektrowni jest pochylnia, która ułatwia transport drewna do Słupska. Torowisko z pochylnią rozebrano w 1980 r. Moc elektrowni wynosi 2310 kW.

Podobne rozwiązanie techniczne jak w elektrowni Strzegomino zastosowano

w Krzyni (lata 1925-1926). Tam zapora ziemna o dł. 250 m. na dnie doliny spiętrza wody Słupi o 7 m tworząc zbiornik zaporowy o pow. 78 ha. Przez mieszkańców Słupska traktowany jako przyjemne, relaksowe miejsce na wypoczynek. Moc elektrowni to 830 kW.

Papiernia w Kępicach 1907 r. Kawalek P., 2013, Kępice, ksero i kamienny młyn, „Głos Pomorza” (5 kwietnia, s. 7)

EW Ciecholub na Studnicy, w doływie Wieprzy, pracuje od 1910 r. Moc 50 kW.

EW Biesowice na Wieprzy, pracuje od 1905 r. Elektrownia ma bogatą historię. Po 2 latach uległa zniszczeniu przez wody Wieprzy. Odbudowana w 1908 r., zdemontowana przez Armię Radziecką w 1945 r. i wywieziona, a w latach 1950-1954 odbudowana. Obecna moc - 503 kW.

foto: Lucjan Duchnowicz

Elektrownia wodna na Wieprzy w Kępicach

foto: Lucjan Duchnowicz

czonych gdzie zbudowali zakład papierniczy Paper Company Hammermill (ang. wersja Hammermill czyli Kępice). Zakłady w Stanach przeszły różne dzieje. Od 1959 r. Paper Company Hammermill jako pierwsze zrobili furorę na świecie produkując papier do kserokopiarek. W Kępicach, w czasie II wojny światowej produkowano papier, który używano do podrabiania dolarów i funtów. Po wojnie w miejsce zdemontowanej papierni i fabryki celulozy uruchomiono w 1957 garbarnię. W 1958 r. pracownicy garbarni odbudowali zdemontowaną elektrownię wodną, a w 1996 r. dokonano gruntownej modernizacji urządzeń (Kawalek 2013).

EW Kępka na Wieprzy, funkcjonuje od 1911 r., zdemontowana przez wojska radzieckie w 1945 r., pracę rozpoczęła w 1996 r. Moc - 520 kW.

EW Kępice na Wieprzy. Wybudowana dla potrzeb tartaku i papierni w 1890 r. w miejscowości Hammermühle (Kępice) na polecenie żelaznego kanclerza Otto von Bismarcka. Produkowano tam papier książkowy, pakowy i kopertowy. Papiernia dzierżawiona była przez Moritza Behrenda, który z synami wyemigrował do Stanów Zjedno-

Najstarsze elektrownie w Europie, wiekowe cudowna techniki najkorzystniej jest zwiedzać podczas spływów kajakowych rzeką Wieprzą, Słupią i Łupawą. Na Łupawie w Poganicach (droga nr 6), w budynku elektrowni jest też restauracja „Nostalgia”. Kajakarze mają w tym miejscu krótką „przenoskę” lewą stroną i przy okazji mogą zjeść smaczny posiłek

| DOLINA
| CHARLOTTY |

DOLINA CHARLOTTY

TO RELAKS NA KŁOPOTY

Dzieje Zamełowskiego Młyna w Dolinie związane są z legendą wielkiej miłości. Charlotta córka bogatego młynarza zakochała się w ubogim, szlachetnym pomocniku młynarza. Ten związek nie był akceptowany przez ojca Charlotty. Antagonizmy między rodzinami, zawieruchy wojenne spowodowały, że młyn w Zamełowie przestał pracować i popadł w ruinę. Po latach ten uroczy zakątek odkryto i zagospodarowano. Pojawiły się budynki nawiązując do pomorskiego budownictwa, gdzie drewniane konstrukcje z beli wypełnione są czerwoną cegłą. Wokół jeziora Zamełowskiego powstał kompleks obiektów noclegowo-gastronomiczno-rekreacyjnych. Dla miłośników koni jest stadnina oraz baza noclegowa „Żelazna podkova” nad stajnią. Dla wędkarzy przygotowano „Rybaczkówkę”, miejsce wypoczynku po mozolnym wędkowaniu. Dla starganych nerwami najokazalszy jest obiekt „Charlotta”, który oferuje SPA i relaks w basenie. Wieczorem szef kuchni zaprasza na dania z dziczyzny, świeżych i wędzonych

ryb. „Dolina Charlotty” zaprasza na rodzinne safari do Ogrodu Zoologicznego gdzie na wysepkach zamieszkuje wiele gatunków małą i ptaków. W zagrodach dostojnie spacerują żubry, wielbłądy i żyrafy.

„Zauroczenie, zaczarowanie? Zakłęb to siła, czy ludzi działanie? Olsni cię Dolina Charlotty, przyciągnie czarów mocą, myśleć o niej będziesz za dnia, tęsknić do niej nocą.”

Od 2013 r. Dolina Charlotty wzbogaciła się o fokarium, gdzie w trzech basenach pływają pięć bałtyckich fok szarych. Niezapomniane przeżycie mają dzieci obserwując karmienie fok połączone z treningiem. Po drodze Krainę Bajek zwiedzić wypada, w której Czerwony Kapturek, Królewna Śnieżka, Calineczka, Jaś i Małgosia, Rybak ze złotą rybką na wysłuchanie bajek do chatki zapraszają. W Parku Linowym, jednym z największych na Pomorzu, doznać można mocnych wrażeń, sprawdzić swoją zręczność i wytrzymałość. Trasy są dostosowane do wieku i sprawności fizycznej.

Od 2006 r. w amfiteatrze organizowane są festiwale muzyki rockowej i bluesowej, na które zapraszane są zespoły wyjęte z hehikułu czasu. W 2013 r. występowały takie osobowości jak Alice Cooper, John Mayall oraz legendy rocka, a wśród nich Carlos Santana. Tu w Dolinie nocowały największe gwiazdy „Festiwalu Legend Rocka”. Również i Magda Gessler ze swoją ekipą telewizyjną w niej zagościła. Droga do „Doliny Charlotty” ze Słupska 8 km, z Ustki 10 km.

| WARCINO |

WARCINO Z PAŁACEM HISTORIA NIEBYWAŁA

Z miejscowości nadmorskich do Warcina jest 50 km. Do zwiedzenia jest zespół pałacowo-parkowy i folwarczny.

Pałac neoklasycystyczny, dawna siedziba Ottona von Bismarcka (1815-1898) premiera Prus i Kanclerza Niemiec. Postać która odegrała ważną rolę w dziejach Europy i Polski XIX w. Bismarck mieszkał i pracował w Warcinie przez 27 lat. Jego żoną była Joanna von Puttkamer wywodząca się z okolic Warcina. Kanclerz jest negatywnie oceniany przez Polaków między innymi za szeroko zakrojoną germanizację na terenach zaboru pruskiego. Osobowość jego była pełna sprzeczności: zwalczał rewolucję, i sam jej dokonywał, lekcewał parlament, a powołał Reichstag oparty na demokratycznym prawie wyborczym. Walczył z ruchem robotniczym, a stworzył pierwsze w Europie ustawodawstwo socjalne w Niemczech. Zaskakująca była jego sprzeczność między żądzą władzy i polityczną niesprawiedliwością a ułomaniem do przyrody, miłością do zwierząt. W Warcinie bywali „wielcy” ówczesnej europejskiej polityki, tu doszło do podpisania ważnych dokumentów decydujących o losach Europy i ziemiach polskich. Goście polowali w lasach Kanclerza i chwalili domową kuchnię.

Joachim von Kürenberg tak opisuje śniadanie Kanclerza:

„Stół przypominał wystawę produktów żywnościowych na targach rolniczych. Sery wielkie jak koła u wozu, zimne kotlety, grzyby i jajka czajek na stole. Do tego długie jak ramię kiełbasy, wątrobianki z Darłowa, wędzone ryby ze Słupska, masło w dużym bloku oraz wielkie pierśi wędzonych gęsi”.

Źródło: gimnazjada.pl

Hejnalistów z Technikum Leśnego

W pałacu mieści się Technikum Leśne im. Prof. Stanisława Sokolowskiego. Od lat znana jest działalność młodych sokolników i myśliwskich hejnalistów. W pałacu zachowała się sala kominkowa z wystrojem i wyposażeniem - dawny gabinet Bismarcka, sala biała z herbami na suficie, piec kaflowy, sala myśliwska z trofeami.

Park pałacowy o pow. 6 ha. w stylu angielskim ma 110 gatunków drzew i krzewów. W drzewostanie ciekawe okazy to dęby 220-300-letnie, buki, lipy i daglezie. Najstarszy dąb ma ok. 400 lat, w obwodzie 5 m, na wysokości 1,3 m. Spacerując ścieżkami dydaktycznymi dojść można do źródła wody pitnej Joanna, altany Pod puchaczem, ogrodu botanicznego, kaplicy grobowej war-

cińskiej linii Bismarcków oraz psiego cmentarza. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1877 r. i upamiętnia psa imieniem Kilian.

W pobliżu pałacu znajduje się Centrum Edukacji Regionalnej utworzone na bazie odrestaurowanej wozowni z XVIII w. Celem działalności jest popularyzacja walorów historyczno-przyrodniczych Warcina i okolic. Centrum posiada salę wykładową i bazę noclegową.

W 1965 r. zespół pałacowo-parkowy i folwarczny ze względu na swoje walory przyrodnicze, historyczne i architektoniczne wpisano do rejestru zabytków. O wielu ciekawych wydarzeniach i niebywałej historii okolic Warcina z zainteresowaniem opowiadają na miejscu pan Piotr Mańka i Piotr Pilak, znawcy bismarckowskiej biografii.

Centrum Edukacji Regionalnej

Opowieści pana Piotra Mańki w sali kominkowej

WYPOCZYNEK NA WSI TO LEK NA ZDROWIE

Jan Kochanowski powiedział „Gościu, siądź pod mym liściem, a odpocznij sobie! Nie dojdzie cię tu słońce przyrzekam ja Tobie...”

Zawrotne tempo życia, brak czasu na wspólne obiady, powoduje, że zaczynają słabnąć relacje rodzinne. Wypoczynek na wsi to cudowny lek nie tylko na zdrowie, ale również na odbudowanie więzi rodzinnych. Słupskie wsie

„Dobra kuchnia cudownie sprzyja zdrowiu”

letniskowe, a w nich liczne gospodarstwa agroturystyczne i sylwaturystyczne zapewniają ten komfort. Po całodziennym wędrowcu lub błogim

plażowaniu dobrze jest wstąpić do karczmy, gospody, restauracji i posmakować zdrowych, regionalnych potraw. Dawniej na Pomorzu jadano to co wyhodowano, co zebrano z pól, lasów, co upolowano w lesie, złowiono w rzekach, jeziorach i morzu. W codziennych potrawach były przeważnie ryby morskie lub słodkowodne, które spożywano na różne sposoby. Jedną z anegdot mówi, że żony rybaków z małego, nadmorskiego Poddąbia smażyły flądry tylko z jednej strony. Można się zdziwić dlaczego? ... Ponieważ domy rybaków stały tylko po jednej stronie drogi biegnącej przez wieś; i dlatego po drugiej stronie nikt fląder nie smażył. Spożywano również duże ilości śledzi solonych. W miejscowościach nadmorskich wędzi się łososia, dorsza, flądrę i węgorza.

Słoneczko w Smoldzinie
Wiejskie SPA – basen, masaże, dobre jedzenie

„U Michała” w Żelkowie
Tu wypoczywał Jerzy Krauze pisząc scenariusz do filmu Plac Zbawiciela

Przystań nad rzeką w Wodnicy. Dla wędkarzy i kajakarzy na Słupi.

Ryby słodkowodne można nabyć bezpośrednio u rybaków śródlądowych, przede wszystkim szczupaka, płoć, okonia, sandacza. W gospodarstwie rybackim Danusi i Jana Rybów w Lubuczewie zawsze do nabycia jest świeży pstrąg, którego podają na różne sposoby. Nad rzeką Łupawą, w Poganicach warto zatrzymać się w restauracji „Nostalgia”, gdzie przy gościach z wody wylawiany jest pstrąg i serwowany z rusztu, w śmietanie i warzywach. W Klukach w karczmie „U Dargoscha” kucharz uraczy gości daniami z ryb poławianych w jeziorze Gardno i Łebsko. Serwowany pieczony sandacz z babką ziemniaczaną, wędzony węgorz palce lizać! A podczas imprez folklorystycznych turyści docenią smak miejscowego chleba pieczonego według oryginalnej słowińskiej receptury z domowym smalcem i kiszonym ogórkiem lub masłem ubitym w kierzance, a na słodko jako deser drożdżowe wafle posypane cukrem.

Regionalna kuchnia zaleca spożywanie kaszy gryczanej, ziemniaków, czerniny z kaczki lub gęsi, przetworów z mleka oraz warzyw z przydomowych ogródków. W kuchni korzysta się z bogactwa lasu - jagód, borówek i grzybów. Podtrzymywana jest tradycja hodowli pszczół. Miód pszczeli wykorzystywany jest na różne sposoby - miód do spożycia, nalewki miodowe, a wosk do wyrobu pamiętek. Grażyna i Leszek Onisiewiczowie we wsi Krzemienica prowadzą pasiekę Wędrowna Barć oraz zajęcia poglądowe o pszczolach dla dzieci i młodzieży. Elżbieta i Leon Loll z Wiklina mają pasiekę Miś. Z pozyskanego wosku pszczelego wytwarzają cudowne pamiętki.

Na stoły powraca pomorska gęsiina. Gęsi hoduje się w małych stadach, mogą być również

Złota Rybka w Lubuczewie. Pstrągi na wszelkie sposoby

atrakcją w gospodarstwach agroturystycznych. Z gęsiami wiąże się wiele ciekawych historyjek.

W jednej z pomorskich wsi żył chłopiec o imieniu Marcin, lekkoduch, który nie przywiązywał uwagi do nauki. Pewnego dnia zamiast iść do szkoły poszedł na wagary. Bezczynnością był tak zmęczony, że położył się spać w gęste zarośla. Kiedy nie wracał do domu, ludzie ze wsi zaczęli go szukać. Pomógł im w tym pastuszek i jego gąski, które pasąc się w pobliżu śpiącego Marcina zaczęły przeraźliwie gęgać. To zwróciło uwagę ludzi, pobiegli tam i znaleźli małego leniuszka. Od tego czasu zaczęto gęsi nazywać „Marcinowymi gąskami”.

Stąd impreza w Swołowie - „na św. Marcina” (11 listopada). Gospodynie wiejskie przygotowują smaczne dania z gęsi m.in.

Pasieka Miś w Wiklinie
Miód i wyroby z wosku pszczelego

brukwiankę, półgęski wędzone, gęś pieczoną z jabłkami, smalec gęsi, okrasę. Tradycyjne potrawy z gęsi można degustować również w gospodarstwie „Pod Wesołym Pomorzanie”.

W Smołdzinie w „Gościńcu u Bernackich” pysznymi pierogami ze skwareczkami gości częstują. Podawane są dania z dziczyzny i ryb z dodatkiem własnych przetworów.

W gospodarstwach agroturystycznych Gości gospodynie witają i od razu na stół półmisek różnorodnych pierogów stawiają i zsiadłym mlekiem popić zalecają. Potem chleb domowym sposobem wypiekany, masłem wiejskim smarowany, wędliny wiejskie co to sam gospodarz wędził, na stoły stawiają. Rosoły z wiejskiego drobiu, warzywa z przydomowego ogrodu, goście przez cały pobyt jadają, a wieczorem przy ognisku naleweczkę wiejską dla zdrowotności popijają.

Po błogim leniuchowaniu skorzystać można z uprawiania żeglarstwa, kajakarstwa, wędkarstwa, jazdy konnej lub nauki rękodzielnicstwa. Najwięcej jednak różnorodnych wrażeń pozostanie z wędrowek pieszych, bądź wy-

U Renaty w Komninie. Rękodzieło - hafciarstwo, plecionkarstwo, origami

praw rowerowych. Poznasz wówczas Gościu historię wsi pomorskiej, bogactwo przyrody i architektury. A kiedy w domu wspomnieniami na Ziemię Słupską wrócisz to stwierdzisz, że wypoczynek na wsi był cudownym lekiem na zdrowie.

Dla tych, którzy zdecydują się wypoczywać na wsi, podajemy adresy Stowarzyszeń Agroturystycznych, w których można otrzymać pełną informację:

1. Słupskie Stowarzyszenie Agroturystyczne Pomorzanie i Kaszubi, www.agro-morze.pl, ul. Poniatowskiego 4e (Siedziba Pomorskiego Oddziału Doradztwa Rolniczego), 76-200 Słupsk.
2. Stowarzyszenie Rozwoju Turystyki Wiejskiej „Słowiniec”, ul. Bohaterów Warszawy 30, 76-214 Smołdzino, www.slowiniec.afr2.pl

Na św. Marcina najlepsza pomorska GĘSINA

A K T Y W N I E NA SZLAKACH TURYSTYCZNYCH

Przemiany cywilizacyjne, intensywne tempo życia codziennego powodują znaczne obciążenie układu nerwowego i zmniejszanie aktywności fizycznej. Polskie normy określają minima aktywności ruchowej na 4,5 godziny dziennie dla małych dzieci, 2,5 godziny dla młodzieży oraz ok. 1 godziny dziennie dla osób dorosłych. Aktywny wypoczynek sprzyja rozwojowi sił fizycznych, poprawia stan psychiczny, wzbogaca wiedzę o kulturze i historii regionu a w szczególności uczula na piękno otaczającej przyrody.

Barwy krajobrazu Ziemi Słupskiej przedstawiane są na rękodzielach hafciarskich. Kolor żółty jak zboża dojrzewające na polach, piasek i słońce, chabrowy jak piękne jeziora, niebieski jak niebo, granatowy jak głębia morza, zielony jak lasy pełne zwierzyny, czerwony jak maki we wiankach dziewcząt, brązowy lub czarny jak ziemia na polu czekająca na zasiew.

Szlak turystyki pieszej to również trasy dla nordic walking. Każdą trasę odpowiednio należy dostosować do swoich możliwości fizycznych. Wyznakowane szlaki piesze o długich dystansach można pokonać na rowerze. Poniższa uwaga dotyczy tych szlaków pieszych, które są trudne do pokonania rowerem ze względu na duże różnice wysokości, miękkie podłoże i strome zbocza. Jednak osoby ciekawe przygód mogą zmierzyć się z trudnościami.

Szlaki piesze

- Szlak turystyczny (czerwony) Nadmorski (fragment szlaku od zachodnich granic państwa na wschód)- 67 km Zaleskie-Pęplino-Wodnica-Ustka-Dębina-Rowy-Łeba.
- Szlak turystyczny (żółty) Doliną Słupi-95 km-Ustka-Słupsk-Bytów.
- Szlak turystyczny (czarny) Doliną Wieprzy i Studnicy 71 km-Słupsk-Lubuń-Kwakowo-Zagórki-Korzybie-Miastko.
- Szlak turystyczny (żółty) Słowińców 39 km Gardna Wielka-Rowokół-Smołdzino-Kluki-Izbica-Żarnowska-Łeba

Szlaki turystyki rowerowej:

- Międzynarodowy Szlak Rowerowy R-10 (zielony 255,7-356,0 km)-Złakowo-Zaleskie-Starkowo-Pęplino-Ustka-Wytowno-Machowinko-Rowy-Smołdzino-Kluki-Skórzyno-Główny-Izbica-Żarnowska-Łeba-Stilo). Uwaga Na odcinku Kluki-Izbica lub Kluki-Skórzyno są trudności w pokonaniu tras ze

| G O Ś C I E ! |

względem na podwyższony stan wód w kanałach, ich zarastanie oraz pojawianie się bobrów, które spiętrzają wody. Propozycja. Należy z Kluk udać się przez Smołdzino-Żelazo-Wierzchocino do drogi nr 213 prowadzącej do Główczyca.

- Pierścień Gryfitów (czarny 94 km) - Swołowo - Bydlino - Swochowo - Bukówka - Bęcino - Karzniczka - Warblewo - Dębica Kaszubska - Żelkówek - Żelki - Lulemino - Kuleszewo - Słonowice - Komorzyn - Sycewice - Gać - Swołowo.
- Do Stacji Gabel (zielony 18 km) - Słupsk - Swochowo - Karzyczno - Kępno - Gabel - Dominek - Gąbino - Osieki Słupskie.
- Droga Książęca (zielony 17 km) - Słupsk - Zębowo - Redęcin - Gać - Swołowo - Starkowo.
- Kolejowy (niebieski 20 km) - Bałamątek - Objazda - Gardna Wielka - Siecie - Smołdzino.

Na uwagę zasługują również szlaki rowerowe, które są łącznikami innych tras:

- Szlak czarny Gardna Wielka 4,5 km do R-10 (wschodni brzeg jeziora Gardno).
- Szlak zielony Wierzchońskie Jajłowce 10 km łączący szlak niebieski Kolejowy we wsi Siecie ze szlakiem R-10 w Główczycah.
- Szlak niebieski Doliny Moszczenicki 12 km łączący Słupsk ze szlakiem Pierścień Gryfitów i szlakiem Droga Książęca we wsi Swołowo. Szlak ten wymaga korekty przebiegu trasy w Bierkowie ze względu na zmiany infrastruktury drogowej we wsi.

Na terenie Ziemi Słupskiej wyznakowany został szlak zatytułowany Pomorska Droga Św. Jakuba. Stanowi on fragment szlaku międzynarodowego. Trasa: Sławno - Słupsk - Duninowo - Ustka - Smołdzino - Główczyce - Leba. Szlak oznakowany jest symbolem muszli.

Szlaki turystyki konnej są w pobliżu ośrodków hodowli koni dla celów rekreacyjnych i hipoterapii. Ośrodek jeździecki Anka w Przewłocze gm. Ustka, Ranczo w Dolinie Dębica Kaszubska, Pałac pod Bocianim Gniazdem w Runowie gm. Potęgowo oraz w Dolinie Charlotty gm. Słupsk.

Szlaki kajakowe

Atrakcją dla kajakarzy są rzeki przymorskie: Wieprza, Słupia i Łupawa. Górne odcinki mogą sprawić problem ze względu na duże spadki i bystrza. Rzeki uspakajają się w środkowym odcinku ale problemem są konary drzew nisko nad wodą, omijanie głazów oraz przenoski w pobliżu urządzeń hydrotechnicznych Najstarszych Elektrowni wodnych w Europie. Spływy na Słupi można kończyć w porcie uesteckim po otrzymaniu zgody kapitanatu portu. Końcowy odcinek Łupawy to Jezioro Gardno na terenie Stowińskiego Parku Narodowego gdzie szczególnie należy zachować ciszę płynąc do Rowów. Wieprza ma charakter bardziej spokojny. Kończy bieg w Darłowie.

Spośród trzech rzek, Słupia jest trudna do pokonania i polecana jest dla zaawansowanych kajakarzy. Wytrawni kajakarze żartując mówią o Słupi: Jak górską rzeką spłynąć do morza? Trzeba się wybrać na spływ Słupią. W 1964 r. (20-31 lipca) arcybiskup krakowski Karol Wojtyła uczestniczył w spływie kajakowym rzeką Słupią. W 2006 r. gminy położone nad rzeką postawiły pamiątkowe głazy na Papieskim Szlaku Wodnym tworząc tzw. Dzieśnię Przystani Na Szlaku.

Proponujemy dla mniej zaawansowanych kajakarzy skorzystać z krótkich tras 4-5 godzinnych w dolnych odcinkach rzek. Jest kilka firm zajmujących się organizowaniem i wypożyczeniem sprzętu pływającego. Szczegółowe informacje są w Lokalnych Organizacjach Turystycznych, punktach informacji turystycznej i w Internecie.

Kiedy już swoje cudowne miejsca znajdziecie, wędrowanie na Ziemi Słupskiej zakończycie, to najpiękniejsze wspomnienia będą jak do domu wrócić. Pozostanie niedosyt i chęć powrotu do dalszego poszukiwania i poznawania miejsc, które odchodzą w przeszłość. Mieszkańcy Ziemi Słupskiej serdecznie zapraszają na następne odwiedziny.

Aby pogłębić wiedzę o regionie, proponujemy ciekawe publikacje między innymi Jolanty Nitkowskiej - Węglarz, która opisuje dzieje Pomorza w bajkach i baśniach oraz przewodniki dla żądnych przygód turystów o tajemnicach, sensacjach, zapomnianych bohaterach Pomorza. Marcin Barnowski pasjonat historii i militariów, w swoich publikacjach

przybliży wiedzę o starej Ustce, Twierdzy Ustka i lotach sterowców. Elżbieta Szalewska w swoich opracowaniach prezentuje architekturę i zagospodarowanie przestrzeni Pomorza w przeszłości oraz tradycje jej mieszkańców.

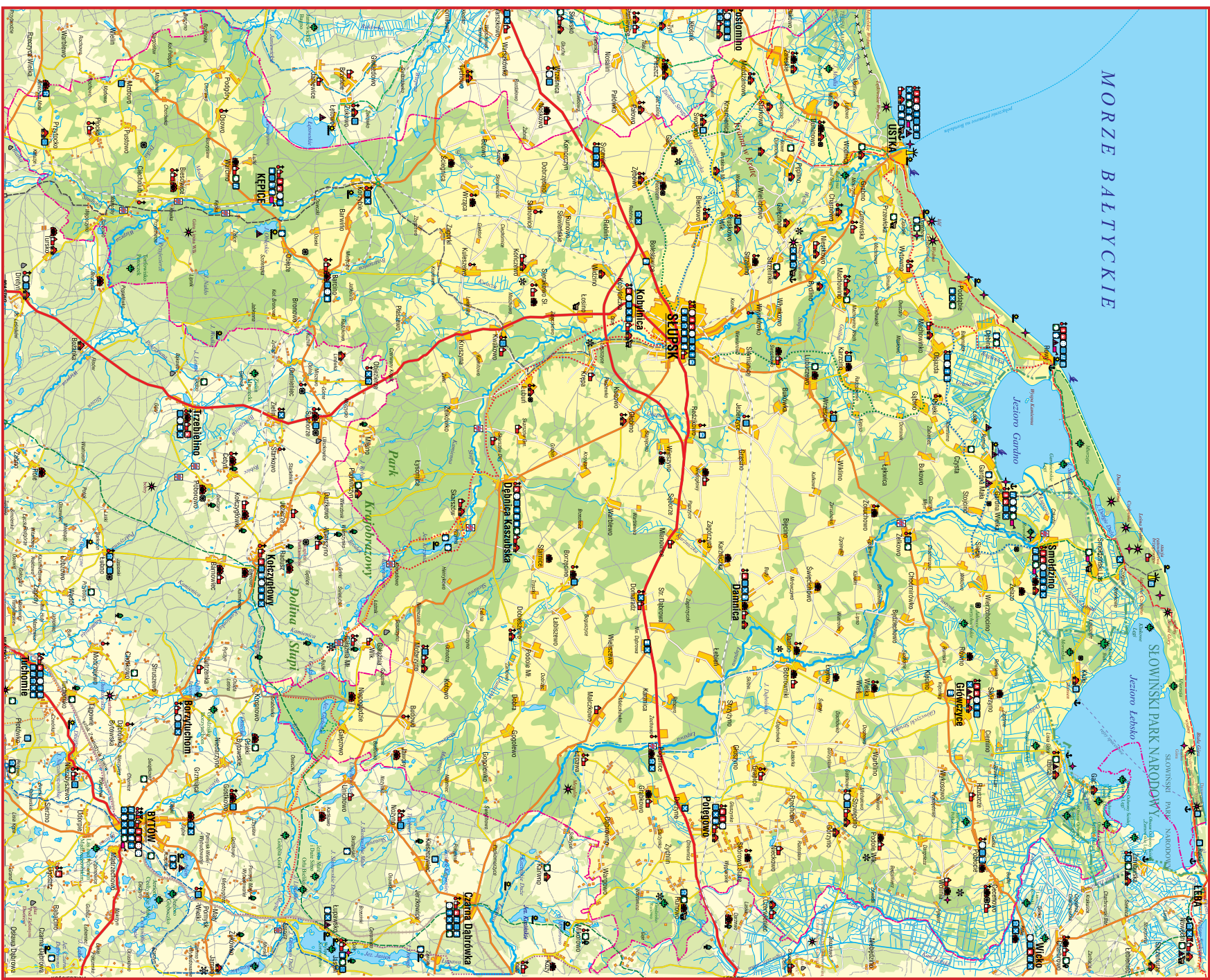

fot. Arkadiusz Szadkowski

Do poczytania:

- Barnowski M., 2010, Żeglarze i rybacy. Historia Usteckiego Portu.
- Barnowski M., 2011, Twierdza Ustka. Bunkry i ciekawostki militarne.
- Bierndgarski H., 2013, Słupsk i okolice. Wyd. LOT "Ustka i Ziemia Słupska".
- Dąbrowa-Januszewski J., 2008, Słupią - śladami Karola Wojtyły, wyd. ZMiG Dorzecza Rzeki Słupi i Łupawy.
- Ellwart J., Kujaszewska E., 2012, Ustka i okolice. Wyd. Region.
- Gonciarz D., Szalewska, 2009, Swołowo. Europejska Wieś Dziedzictwa Kulturowego.
- Henke J., 2010, Heinrich von Stephan, Najwybitniejsza postać Ziemi Słupskiej XIX wieku.
- Lokalna Organizacja Turystyczna „Ustka i Ziemia Słupska”, 2013, Ustka. Album
- Machura W., 2011, Dawne miejsca pamięci o żołnierzach na terenie powiatu słupskiego, Starostwo Powiatowe w Słupsku.
- Mazur M., Soja H., 2003, Ziemia Słupska. Dzieje i kultura, Objaśnienia do mapy etnograficzno-historycznej powiatu słupskiego.
- Orłowska J., Orłowski A., 2007, Kraina w Kratę. Szlaki rowerowe. Wyd. Stowarzyszenie Produktów Markowych Turystyki Włocławskiej Słupia w Słupsku.
- Pagel K.H., 1989, Der Landkreis Stolp In Pommern.
- Pilak P., 2006, W walory historyczno-przyrodnicze okolic Warcina.
- Sobisz Z, Truchan M., 2005, Zabytkowe parki podworskie Pomorza Środkowego, Pomorska Akademia Pedagogiczna w Słupsku.
- Soja H., Tkacz-Laskowska V., 2003, Muzeum Wsi Stowińskiej w Klukach-przewodnik.
- Świerczewski S., 2004, Wzgórza cmentarne w Objeździe, Jantarowe Szlaki nr 2 (272). Kwartalnik Turystyczno-Krajoznawczy Województw Północnych.

- **Ważne punkty**
- **Stacje kolejowe**
- **Stacje autobusowe**
- **Stacje benzynowe**
- **Stacje gazowe**
- **Stacje wodociągowe**
- **Stacje energetyczne**
- **Stacje pocztowe**
- **Stacje radiowe**
- **Stacje telewizyjne**
- **Stacje telefoniczne**
- **Stacje meteorologiczne**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**
- **Stacje pomiarowe**

Autorzy:
Joanna i Albin Orłowski

Wydawca:
Lokalna Organizacja Turystyczna „Ustka i Ziemia Słupska”
ul. Marynarki Polskiej 87, 76-270 Ustka
www.lot.ustka.pl

Partnerzy Wydania:
Powiat Słupski, Miasto Ustka

Wydano przy współfinansowaniu z Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Pomorskiego na lata 2007-2013, Oś Priorytetowa 8. Lokalna infrastruktura podstawowa. Działanie 8.1. Lokalny potencjał rozwoju, Poddziałanie 8.1.2. Lokalna infrastruktura wspierająca rozwój gospodarczy, współfinansowany z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego

Opracowanie graficzne:
Wydawnictwo REWA Joanna Barnowska
Ustka ul. Kowalewskiego 10
tel. 698 669 446

Zdjęcia:
Bagińska M., Braun M., Duchnowicz L., Gonciarz D.,
Maziejuk J., Nycz M., Orłowski A., Ryszard SAS Nowakowski,
Soja H., Szadkowski A., Archiwum PK Dolina Słupi,
adresy internetowe przy zdjęciach.

Korekta i konsultacje:
Daria Wojtas, Włodzimierz Wolski

Copyright by Joanna i Albin Orłowski, Powiat Słupski
Wydanie pierwsze
8000 egz.

Słupsk 2014 r.

ISBN 9788393930302

SPIS TREŚCI

4-10	USTKA SPRZYJA TURYSTYCE
11-12	OKOLICE USTKI
13-17	KRAINA W KRATĘ
20-23	SŁOWIŃSKI PARK NARODOWY
26-29	PARK KRAJOBRAZOWY „DOLINA SŁUPI”
32-35	NAJSTARSZE ELEKTROWNIE WODNE W EUROPIE
38-39	DOLINA CHARLOTTY
42-43	WARCINO Z PAŁACEM
44-46	WYPOCZYNEK NA WSI TO LEK NA ZDROWIE
47-48	AKTYWNI NA SZLAKACH TURYSTYCZNYCH

CUDA

NATURY, TECHNIKI
I ARCHITEKTURY
ZIEMI SŁUPSKIEJ

USTKA I ZIEMIA SŁUPSKA

Lokalna Organizacja Turystyczna

www.lot.ustka.pl

Miasto Ustka

www.ustka.pl

Powiat Słupski

www.powiat.slupsk.pl

www.turystycznybaltyk.pl

www.facebook.com/LOT.Ustka
www.facebook.com/ustkalubieto

ISBN 978-83-939303-0-2